

ПАЛИЦЯ А. В.,
аспірант кафедри морського
та митного права
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

УДК 342.951

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.5.2.18>

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА СУТНОСТІ МИТНИХ ПРОЦЕДУР

У статті досліджується сутність та функціонування митних процедур як ключового елемента митної політики України, визначається їх склад, структура та значення для забезпечення законності та ефективності зовнішньоекономічної діяльності. Митні процедури формують комплекс організаційно-правових і фінансових заходів, спрямованих на контроль і регламентацію переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон, створюючи необхідні умови для підтримки та захисту зовнішньоекономічних операцій. Автори відзначають, що митні процедури виступають тактичним механізмом реалізації державної митної політики, забезпечуючи баланс між інтересами держави, бізнесу та суспільства, та дозволяють узгоджено функціонувати системі регулювання зовнішньої торгівлі. На основі норм Митного кодексу України митні процедури визначаються як сукупність митних формальностей і порядку їх застосування при переміщенні товарів через митний кордон держави, що відображає гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами, зокрема Кіотською конвенцією про спрощення та гармонізацію митних процедур. Встановлюється, що митні процедури включають комплекс адміністративних, правових і фінансових дій, до яких належать митне оформлення, контроль, справляння митних платежів, організація митного супроводу товарів, а також перевірка правильності класифікації вантажів і забезпечення роботи митних складів і зон видачі товарів. Аналізуючи різні наукові підходи, автори підкреслюють, що митні процедури є більш широким поняттям, ніж митні формальності, оскільки охоплюють не лише технічні дії, а й порядок їх здійснення, взаємозв'язок етапів та організаційно-правові механізми. Зокрема, дослідники вказують на індивідуалізований характер процедур, який залежить від обраного митного режиму, способу та засобів переміщення товарів, категорії учасників зовнішньоекономічної діяльності та специфіки вантажу. Висновки статті свідчать, що наукове визначення митних процедур та їх чітке відмежування від формальностей сприяє підвищенню прозорості державного контролю, зменшенню бюрократичних бар'єрів та формуванню ефективної моделі митного регулювання, орієнтованої на європейські стандарти, забезпечуючи правове та організаційне забезпечення зовнішньоекономічних відносин України.

Ключові слова: митні процедури, митні формальності, зовнішньоекономічна діяльність, митний контроль, митне оформлення, справляння митних платежів, Митний кодекс України, Кіотська конвенція.

Palysia A. V. Problematic aspects of defining the concept and essence of customs procedures

The article examines the essence and functioning of customs procedures as a key element of the customs policy of Ukraine, determines their composition, structure

and significance for ensuring the legality and efficiency of foreign economic activity. Customs procedures form a complex of organizational, legal and financial measures aimed at controlling and regulating the movement of goods and vehicles across the customs border, creating the necessary conditions for supporting and protecting foreign economic operations. The authors note that customs procedures act as a tactical mechanism for implementing state customs policy, ensuring a balance between the interests of the state, business and society, and allow the system of regulating foreign trade to function in a coordinated manner. Based on the norms of the Customs Code of Ukraine, customs procedures are defined as a set of customs formalities and the procedure for their application when moving goods across the customs border of the state, which reflects the harmonization of national legislation with international standards, in particular the Kyoto Convention on the Simplification and Harmonization of Customs Procedures. It is established that customs procedures include a set of administrative, legal and financial actions, which include customs clearance, control, payment of customs payments, organization of customs support of goods, as well as verification of the correctness of cargo classification and ensuring the operation of customs warehouses and zones for issuing goods. Analyzing various scientific approaches, the authors emphasize that customs procedures are a broader concept than customs formalities, since they cover not only technical actions, but also the procedure for their implementation, the relationship of stages and organizational and legal mechanisms. In particular, the researchers point to the individualized nature of the procedures, which depends on the selected customs regime, the method and means of moving goods, the category of participants in foreign economic activity and the specifics of the cargo. The conclusions of the article indicate that the scientific definition of customs procedures and their clear separation from formalities contributes to increasing the transparency of state control, reducing bureaucratic barriers and forming an effective model of customs regulation, oriented towards European standards, ensuring legal and organizational support for Ukraine's foreign economic relations.

Key words: *customs procedures, customs formalities, foreign economic activity, customs control, customs clearance, payment of customs payments, Customs Code of Ukraine, Kyoto Convention.*

Постановка проблеми. Категорія «митні процедури» є однією із найбільш фундаментальних в митному праві. Митний кодекс України (далі – МК України) на законодавчому рівні визначає це поняття в п. 21 ст. 4 [1]. Однак незважаючи на законодавче визначення митних процедур, чітке їх розуміння є надзвичайно важливим в контексті інтеграції України до Європейського Союзу (далі – ЄС). В умовах інтеграції України до світової економічної системи виникає потреба у чіткому нормативному закріпленні митних процедур, адже від їх визначення залежить ефективність зовнішньоекономічної діяльності. Складність митних правовідносин вимагає наукового аналізу змісту процедур, оскільки вони охоплюють як правові, так і організаційні аспекти. Нечіткість у законодавчому тлумаченні цього поняття породжує різні підходи у практичній діяльності органів митниці та бізнесу. Відсутність єдиної доктринальної позиції призводить до суперечностей у правозастосуванні та ускладнює процес контролю за дотриманням митного законодавства. Сучасні реформи у сфері митної політики вимагають уточнення сутності процедур для уникнення бюрократичних бар'єрів і створення прозорих умов для підприємців. Порівняльний аналіз міжнародного досвіду свідчить про потребу у гармонізації українського законодавства з нормами ЄС. Системне розуміння митних процедур забезпечує баланс між інтересами держави щодо наповнення бюджету та інтересами бізнесу щодо спрощення торгівлі. Наукове обґрунтування цього поняття сприяє формуванню стабільної правової бази, необхідної для розвитку економіки. Таким чином, дослідження сутності митних процедур має важливе значення як для науки, так і для практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що різноманітні аспекти митних процедур є предметом наукових досліджень низки науковців. Так, зокрема, окремі аспекти визначення поняття митних процедур та їх сутності досліджували: Брачук А. О., Голомша Н. Є., Гребельник О. П., Ківалов С. В., Кормич Л. І., Матвеев М. Е., Мирончук В. М., Назарова Я. Б., Німа А. О., Пашко П. В., Полухіна А. В., Резнік І. М., Шевчук О. М., Соловйова О. М., Шульга М. Г., Федотов О. П. та інші. Однак незважаючи на праці вищезазначених науковців визначення митних процедур питання визначення митних процедур в доктрині залишається актуальним.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення поняття митних процедур.

Виклад основного матеріалу дослідження. Митні процедури посідають особливе місце у структурі митної політики України, оскільки вони становлять один із головних напрямів її практичної реалізації. Вони формують цілісний комплекс організаційних та правових заходів, що забезпечують не лише контроль і регламентацію зовнішньоекономічної діяльності, але й створюють необхідні умови для її підтримки та захисту. Саме завдяки митним процедурам забезпечується узгоджене функціонування системи державного регулювання зовнішньої торгівлі, адже вони виступають інструментом балансу між інтересами держави, бізнесу та суспільства. Якщо митна політика розглядається як довгострокова стратегія, що визначає основні напрями експортно-імпоротної діяльності та покликана як стимулювати розвиток зовнішньої торгівлі, так і за необхідності обмежувати її окремі аспекти для захисту національних виробників та забезпечення економічної безпеки, то митні процедури можна визначити як тактичний механізм реалізації цієї стратегії [2, с. 11].

Норми МК України, закріплюють офіційне визначення митних процедур як сукупності митних формальностей і порядку їх застосування, що зумовлені метою переміщення товарів та предметів через митний кордон держави [1]. Це визначення має вагоме значення не лише для вітчизняної практики, а й для формування правової системи України відповідно до міжнародних стандартів.

У цьому контексті слід відзначити, що зміст митних процедур був вироблений у межах процесу гармонізації національного митного законодавства з європейським правом. Важливу роль у цьому відіграла Міжнародна конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур, положення якої стали основою для сучасного розуміння категорії митних формальностей. Згідно з цією Конвенцією митні формальності становлять сукупність дій, які мають бути виконані як митними органами, так і суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності задля дотримання вимог митного законодавства [3].

Таким чином, можемо констатувати, що в контексті Кіотської конвенції митні процедури можна розглядати як ключову складову ефективного функціонування всієї системи митної політики. Вони поєднують у собі адміністративні, правові та фінансові інструменти, що створюють єдиний механізм регулювання зовнішньоекономічних відносин. Їх правильне визначення і наукове осмислення сприяє зменшенню бюрократичних бар'єрів, підвищенню прозорості державного контролю та формуванню сучасної моделі митного регулювання, орієнтованої на європейські стандарти.

В свою чергу, в науці митного права існують різні підходи до визначення сутності поняття «митна процедура», і низка дослідників акцентує увагу на її багатокомпонентному характері.

Так, на думку багатьох науковців, митна процедура є складною системою, що об'єднує різні види митних формальностей, причому їх структура та зміст безпосередньо залежать від конкретних умов переміщення товарів [4, с. 38]. До таких умов належать митний режим, у якому здійснюється переміщення, специфіка самих товарів, способи та засоби їх транспортування через митний кордон, а також низка інших чинників. Водночас дослідники підкреслюють, що елементи митних процедур не є сталими, вони можуть змінюватися досить істотно залежно від ситуації, у якій відбувається переміщення товарів.

Зокрема, І. М. Резнік у своїх працях підкреслює, що митна процедура – це адміністративна процедура, яка за своєю сутністю має характер адміністративного провадження

неюрисдикційного типу. Дослідник вважає, що вона наділена всіма властивостями, притаманними адміністративним провадженням, що підтверджує її специфічну природу як форми адміністративно-правової діяльності держави у сфері митних відносин [5, с. 9].

Таким чином, враховуючи вищезазначене, можемо констатувати, що вищезазначений підхід дозволяє розглядати митні процедури як окремий напрям реалізації адміністративної функції, спрямованої на забезпечення належного контролю та дотримання законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

В свою чергу, іншої точки зору дотримується О. П. Федотов, який зазначає, що категорії «митні процедури» та «митні формальності» не мають суттєвих відмінностей у правозастосуванні. На думку вищезазначеного науковця, митне оформлення є ключовим елементом митної процедури та водночас виступає її самостійним проявом. Дослідник стверджує, що митне оформлення по суті складається з багатьох формальностей, які у своїй сукупності створюють єдиний механізм реалізації митних процедур. Як наголошує Федотов, процедура митного оформлення починається з моменту подання декларантом митної декларації, після чого проходить через низку послідовних стадій, що є невід'ємними етапами єдиного процесу контролю і документального підтвердження митних операцій [6, с. 205].

Таку ж позицію підтримує Я. Б. Назарова, яка зазначає, що митні процедури – це індивідуалізований комплекс митних формальностей доцільно розглядати як цілісну систему, що може бути умовно поділена на три відносно самостійні структурні блоки. Перший блок охоплює процедури митного оформлення, які передбачають документальне та інформаційне закріплення факту переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон. Його змістом є перевірка правильності подання митних декларацій, відповідності товарів заявленим відомостям, а також здійснення інших дій, що формують офіційний юридичний статус товару у митному правовому полі. В свою чергу, другий блок становить митний контроль, який реалізується у формі організаційно-правових заходів, спрямованих на забезпечення дотримання вимог митного законодавства. Він може проявлятися як у попередньому контролі ще до моменту випуску товарів у вільний обіг, так і у формі подальших перевірок, включаючи огляди, перевірку документів, фізичний огляд товарів та транспортних засобів. Саме цей блок забезпечує виконання функції держави щодо гарантування безпеки, запобігання незаконному обігу предметів, захисту внутрішнього ринку та протидії контрабанді. Третій блок становить справляння митних платежів, яке включає визначення розміру належних до сплати податків і зборів, перевірку правильності їх нарахування та безпосереднє забезпечення внесення цих сум до державного бюджету. Цей елемент митної процедури має не лише фінансове значення, але й виступає гарантією реалізації принципу справедливого та рівного оподаткування учасників зовнішньоекономічної діяльності [7, с. 39].

Таким чином, у такий спосіб науковці фактично ототожнюють поняття «митні процедури» та «митні формальності», вважаючи їх взаємозамінними категоріями. Хоча якщо оперувати положеннями МК України, то митні процедури і митні формальності є різними категоріями, адже перша категорія закріплена в п. 21 ст. 4, а друга в п. 29 ст. 4 МК України (митні формальності – це сукупність дій, що підлягають виконанню відповідними особами і митними органами, а також автоматизованою системою митного оформлення з метою дотримання вимог законодавства України з питань митної справи [1]).

Проте, все ж таки, в сучасному науковому дискурсі дедалі більше дослідників схилиються до необхідності чіткого розмежування цих понять. Ми також вважаємо, що поняття митних процедур і митних формальностей не можна ототожнювати. В контексті вищезазначеного М. Г. Шульга обґрунтовує, що митні процедури мають ширший зміст і визначаються не тільки формальностями оформлення, а й технічними нормативами, які регулюють переміщення товарів залежно від їх специфіки, виду транспорту, застосованого митного режиму, заходів нетарифного регулювання та навіть категорії осіб, які здійснюють переміщення через кордон [8, с. 475].

Дану позицію підтримує П. В. Пашко. На думку науковця, митні процедури – це комплексні операції, що охоплюють увесь процес регламентації переміщення товарів

і транспортних засобів через митний кордон держави. Їхня сутність полягає у здійсненні органами митної служби спеціально передбачених законодавством заходів, спрямованих на забезпечення законності та прозорості зовнішньоекономічних операцій [9, с. 103].

Вищезазначений підхід до сутності митних процедур зводиться до того, що митні процедури включають реалізацію митного контролю, який передбачає систему дій з перевірки документів, ідентифікації товарів, встановлення їх відповідності заявленим у митній декларації відомостям, а також перевірку дотримання вимог, що стосуються заборон і обмежень у міжнародній торгівлі. Це гарантує захист внутрішнього ринку, недопущення незаконного переміщення продукції та забезпечення безпеки держави. Другим важливим елементом є митне оформлення, що виступає офіційною процедурою документального закріплення результатів митного контролю. Воно охоплює процес подання та перевірки митної декларації, проставлення відповідних відміток, видачу дозволів на випуск товарів у вільний обіг чи їх подальше переміщення у визначеному митному режимі. Саме митне оформлення створює юридичні підстави для подальшого використання товарів на території держави або їх переміщення за її межі. Окремим складником митних процедур виступає справляння передбачених законодавством податків і зборів, серед яких найважливішими є мито, податок на додану вартість та акцизний податок. Цей елемент має першочергове значення для наповнення державного бюджету та формування фінансової стабільності, адже митні платежі складають вагомую частку державних доходів. Крім того, механізм справляння платежів виконує регулятивну функцію, стимулюючи або стримуючи ввезення окремих груп товарів, що сприяє захисту національного виробника та розвитку економіки [10, с. 79].

А. О. Брачук також підтримує такий підхід. На думку науковця, митні процедури можна визначити як встановлений нормами митного права порядок дій посадових осіб митних органів, що здійснюється у межах наданих їм повноважень і має на меті практичне втілення приписів митного законодавства України та забезпечення їх належного виконання у сфері державної митної справи. Цей порядок реалізується під час розгляду і врегулювання конкретних ситуацій, пов'язаних із переміщенням громадянами товарів, транспортних засобів та інших об'єктів через митний кордон держави. У своїй структурі митні процедури охоплюють кілька взаємопов'язаних складників, серед яких ключовими виступають проведення митного контролю, здійснення митного оформлення, нарахування та справляння обов'язкових митних платежів, а також чітко визначений порядок виконання зазначених дій. Таким чином, митні процедури виступають системою правових і організаційних механізмів, що забезпечують законність, прозорість і результативність митної діяльності [11, с. 248].

Таким чином, вищезазначений підхід свідчить про складність і багатогранність митних процедур, що вимагає їх наукового дослідження та вдосконалення законодавчого регулювання. Однак при цьому, з вищезазначеного можна зробити висновок, що митні процедури ширше поняття ніж митні формальності. Митні процедури охоплюють широкий спектр діяльності митних органів держав, спрямованої на практичне виконання положень міжнародних угод у сфері митного співробітництва. До цього належать дії, пов'язані з проходженням попередніх митних формальностей, забезпеченням митного супроводу товарів на всіх етапах їх переміщення, здійсненням митного оформлення, а також контролем за правильністю видачі вантажів після сплати встановлених митних зборів та завершення процедур митного очищення. У межах цього комплексу заходів важливе місце займає також контроль за дотриманням вимог щодо функціонування митних складів і зон зберігання та видачі вантажів. Окремим напрямом виступає систематичний моніторинг правильності віднесення товарів до відповідних класифікаційних груп згідно з митною декларацією, що має ключове значення для точності обліку та забезпечення законності митних операцій [11, с. 243].

Визначаючи сутність митних процедур потрібно вказати, що їм характерні наступні ознаки:

- митні процедури здійснюються у межах сфери митних правовідносин, яка визначає правові рамки та умови взаємодії між учасниками зовнішньоекономічної діяльності і митними органами держави. У науковій літературі досі немає єдиного підходу до трактування

поняття «митні правовідносини», однак у загальному розумінні їх визначають як врегульовані митним законодавством суспільні відносини, що виникають між фізичними та юридичними особами, переважно учасниками зовнішньоекономічної діяльності, та органами митниці у процесі переміщення товарів, транспортних засобів та інших предметів через митний кордон України;

– митні процедури представляють собою впорядковану сукупність послідовних дій, що виконуються посадовими особами митних органів і спрямовані на забезпечення дотримання законодавства України у сфері державної митної справи. Вони включають не лише перевірку документів та товарів, а й митне оформлення, контроль за дотриманням правил переміщення, а також нарахування і справляння митних платежів. Кожна операція у межах процедури є логічно пов'язаною та слідує визначеному порядку, що забезпечує цілісність та ефективність митного регулювання;

– порядок виконання митних процедур чітко регламентується положеннями митного законодавства, що визначають права, обов'язки та межі повноважень посадових осіб. Він залежить від конкретної мети та напрямку переміщення товарів або транспортних засобів, зокрема від обраного митного режиму, який може передбачати імпорт, експорт, транзит, тимчасове ввезення або інші форми використання. Крім того, порядок здійснення процедур визначається способом та засобом транспортування, обсягом вантажу, категорією осіб, які беруть участь у переміщенні, а також додатковими заходами контролю і забезпечення безпеки [12, с. 70].

Висновки. Таким чином, дослідивши проблемні аспекти визначення поняття митних процедур, можемо зробити висновок, що митні процедури – це впорядкована система дій посадових осіб митних органів, яка здійснюється у межах наданих їм повноважень та спрямована на реалізацію норм митного законодавства України, які охоплюють комплекс заходів, пов'язаних із контролем за переміщенням товарів, транспортних засобів та інших предметів через митний кордон держави, митним оформленням цих об'єктів, а також нарахуванням і справлянням передбачених законом митних платежів. Митні процедури формують цілісний механізм забезпечення законності, прозорості та ефективності зовнішньоекономічних операцій і є одним із ключових інструментів реалізації митної політики держави. На відміну від формальностей, митні процедури мають більш широкий характер і включають не лише самі дії, а й порядок їх здійснення, організаційно-правові механізми, послідовність операцій та взаємозв'язок між окремими етапами. Іншими словами, митні формальності – це технічні складові, тоді як митні процедури – комплексна система, що забезпечує реалізацію митного контролю, оформлення та фінансового регулювання переміщення товарів через кордон. Митні процедури виступають як інтегрована система правових і організаційних дій, що забезпечують не лише контроль і документальне оформлення товарів, а й виконання фінансових та адміністративних функцій держави, водночас регулюючи взаємовідносини між митними органами і учасниками зовнішньоекономічної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2012, № 44-45, № 46-47, № 48, ст. 552.
2. Мирончук В. М. Матвеев М.Е., Голомша Н.Є. Митні процедури забезпечення зовнішньоекономічної діяльності України в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск № 39. С. 9–15.
3. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (Киотська конвенція) : Конвенція Ради Митного Співробітництва від 18.05.1973. *Офіційний вісник України*. 2011. № 71. № 18. Ст. 727. С. 244. Ст. 2711.
4. Німа А. О., Шевчук О. М., Соловйова О. М. Процедури митного контролю при переміщенні товарів фізичними особами через митний кордон. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2025. Серія Право. Випуск 89. Частина 3. С. 37–43.

5. Резнік І. М. Правове регулювання переміщення товарів через митний кордон України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спеціальність: 12.00.07. Харків, 2014. 19 с.
6. Федотов О.П. Концепція державної митної справи: виклики модернізації в Україні : монографія. Одеса: Юрид. літ-тура, 2016. 389 с.
7. Назарова Я.Б. Правове регулювання митних режимів тимчасового ввезення та тимчасового вивезення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2016. 200 с.
8. Шульга М. Г. Переміщення і пропуск товарів через митний кордон України. *Право та управління*. 2012. № 3. С. 475–486.
9. Основи митної справи в Україні : підручник. за ред. П. В. Пашка. Київ: Знання, 2008. 651 с.
10. Шевчук О.М. Контроль та нагляд за переміщенням лікарських засобів через митний кордон України: монографія. Харків: Право, 2014. 272 с.
11. Брачук А. О. Категорія «митні процедури» в українському законодавстві : поняття та типологія. *Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр.* редкол.: С. В. Ківалов (голов. редкол.), Л. І. Кормич (голов. ред.), А. В. Полухіна (відп. ред.); НУ «ОЮА», Південноукр. центр гендер. проблем. Одеса : Фенікс, 2016. Вип. 58. С. 241–250.
12. Розвиток митної політики України в контексті реалізації економічної функції держави : монографія; за ред. д.е.н., проф. О. П. Гребельника. Ірпінь : Університет ДФС України, 2021. 266 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025

